Tjele på tværs

Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening

Straffefanger i Kølsen Mergelleje - se mere på side 6

Medlemsblad nr. 2, 32. årgang 2025

Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening

Marianne Lybek Witt Søndermarksvej13, Ørum , 8830 Tjele 25610087 Mariannewitt@hotmail.com	Formand
Karen Vesterby Meldgårdsvej 15, Rødding, 8830 Tjele 40640429 vesterby@godmail.dk	Næstformand
Per Vester Lærkevej 21, Ørum, 8830 Tjele 40486029 begtrup23@gmail.com	Kasserer, Arkivleder
Lis Jensen Flarupvej 14, Mollerup, 8830 Tjele 28438805 Flarupvej14@fibermail.dk	Sekretær
Jørgen Dalager Midgårdsvej 3, 8800 Viborg 23278928 nederskov@dalager.com	Tjele på Tværs
Jan Dalsgaard Johannesen Norupvej 8, Vammen, 8830 Tjele 86690905 jan.dalsgaard.johannesen@gmail.com	Medlem
Per Busk Sørensen Meldgårdsvej 47, Rødding, 8830 Tjele 30660296 perbusk@gmail.com	Medlem
Erik Overgaard Vråvej 9, Vrå, 8830 Tjele 30485291 overgaard.erik@gmail.com	Suppleant, Tjele på Tværs
Mette Broberg Bøgedalen 17, Vammen, 8830 Tjele 22305453 mette0broberg@gmail.com	Suppleant, Arkivleder

Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv

Tjelevej 8 - Ørum - 8830 Tjele
tlf: 23280723
e-mail: info@tjelearkivet.dk
www.tjelearkivet.dk
Åbent hver mandag kl. 14 - 17
(Ferielukket i juli måned)

Nye tider på Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv

Der sker spændende ting på Tjeleegnens Lokalarkiv! Fra 1. april 2025 har arkivet fået to nye ledere: Mette Broberg og Per Vester, som nu deler posten som arkivledere. Sammen skal de sætte retningen for arkivets fremtid – og de glæder sig!

Per Vester - født og opvokset i Ørum. Er 72 år gammel og bor fortsat i byen. Har arbejdet ved Tjele Kommune fra 1974 til 2005. Herefter ved SKAT i Skive indtil 2013.

Per har været frivillig på arkivet siden 2015 og blev ansat som arkivleder i 2024. Fra 2025 deles posten med Mette Broberg

Mette Broberg født i Aalborg og opvokset på Sjælland – bor nu i Vammen på tiende år. Har arbejdet ved Patent- og Varemærkestyrelsen fra 1987 til 2023. Mette har været frivillig på arkivet siden 2024.

Lokalt engagement gør forskellen

De mange sognerepræsentanter spiller en afgørende rolle i at opspore og indsamle materiale fra hele egnen. Du kan finde en oversigt over dem på arkivets hjemmeside. Har du gamle billeder, breve eller andet historisk materiale, du gerne vil aflevere? Så tag kontakt til din lokale repræsentant – eller kig forbi arkivet og aflever det personligt. Der er åbent mandag fra 14-17.

Arkivets frivillige mødes hver mandag for at arbejde med det indkomne materiale. De sørger for, at alt bliver registreret og opbevaret korrekt, så vores fælles historie bevares for eftertiden.

Har du lyst til at være med? Vi har altid plads til én mere! Kig ind i åbningstiden og hør mere om, hvad det frivillige arbejde indebærer.

Nye idéer og nyt fundament

I forbindelse med ledelsesskiftet har Mette og Per udarbejdet et forslag til et revideret arbejdsgrundlag for arkivet. Det beskriver, hvordan arkivet fremover vil arbejde og udvikle sig.

Du kan finde forslaget på næste side i dette blad. Hvis du har kommentarer eller idéer til forslaget, er du meget velkommen til at dele dem. Du kan kontakte Mette eller Per via info@tjelearkivet.dk eller ringe på 23 28 07 23. I løbet af august vil vi på arkivet arbejde videre med forslaget og inddrage bestyrelsen for vores lokalhistoriske forening .

Forslag

Arbejdsgrundlag for Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv

Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv, som ejes af Viborg Kommune, er en institution, som organisatorisk hører under Viborg Museum, og som politisk og økonomisk er underlagt Kultur- og Fritidsudvalget.

Arkivet er medlem af sammenslutningen af lokalarkiver (SLA) og er dermed underlagt de minimumskrav til arkivdrift, der er beskrevet i SLA vedtægternes §3 stk. 1 med tilhørende bilag.

Arkivets virkeområde er den tidligere Tjele kommune nemlig sognene: Rødding, Løvel, Pederstrup, Vammen, Lindum, Bigum, Tjele, Nr. Vinge, Vorning, Kvorning, Hammershøj, Ørum, Viskum og Vejrum.

Arkivets formål er

- Arkivet indsamler, registrerer og bevarer arkivalier skabt af private personer, private institutioner, virksomheder og organisationer. Arkivet indsamler arkivalier i form af billeder, billed- og lydoptagelser, skriftligt materiale og andre oplysninger uanset medium vedrørende Tjeleegnen i fortid og nutid. Arkivet sikrer i den forbindelse en god arkivmæssig opbevaring samt en forsvarlig journalisering og registrering af materialet.

- Arkivet stiller det indsamlede materiale til rådighed for offentligheden efter de gældende regler for tilgængelighed, og arkivet fremmer kendskabet til og styrker interessen for Tjeleegnens historie gennem udadvendt virksomhed.

Arkivets drift

Arkivledelsen er ansvarlig for arkivets drift. Arkivledelsens ansvar er tredelt, nemlig et administrativt, praktisk og arkivfagligt ansvar. Ansvaret kan deles mellem flere arkivledere. Det arkivfaglige ansvar, herunder forpligtelserne i forhold til SLA, er dog altid placeret entydigt hos en enkelt arkivleder.

Arkivledelsen refererer til Viborg museum.

Arkivets daglige drift varetages af arkivledelsen og en række frivillige.

Sognerepræsentationen

Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv har tilknyttet en sognerepræsentant til hvert af de fjorten sogne i arkivets virkeområde. Sognerepræsentanterne styrker indsamlingen af arkivmateriale og lokale historier.

Arkivudvalget

Arkivudvalget styrker arkivet ved at give sparring, rådgivning og andet input til arkivledelsen.

Arkivudvalget består af arkivledelsen, de til enhver tid tilstedeværende frivillige, sognerepræsentanter eller bestyrelsesmedlemmer i Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening. Møder i arkivudvalget holdes i arkivets åbningstid.

Arkivudvalget har rådgivende kompetence men ingen selvstændig beslutningskompetence.

Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening

For at styrke samarbejdet mellem arkivet og Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening, deltager arkivledelsen i foreningens bestyrelsesmøder dog uden stemmeret.

Opløsning

Nedlægges eller ophører grundlaget for at drive Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv anbringes samlingerne, efter aftale med Viborg Kommune, så deres forbliven i offentligt eje og deres offentlige tilgængelighed derved garanteres.

Arkivet, som det så ud i 1959, da det stadig fungerede som Ørums station på banen mellem Viborg og Mariager med sporene foran.

Referat fra generalforsamlingen

Tjeleegnens Lokalhistoriske Forenings generalforsamling blev afholdt 20. februar i Mollerup Kultur- og Forsamlingshus med 52 deltagere.

Af Lis Jensen

Beretninger:

Efter valg af dirigent og skriftfører aflagde formand Marianne Lybek Witt beretningen for året 2024.

Første arrangement var deltagelse i arkivets 50-års jubilæum den 3. februar, hvor ca. 80 personer lagde vejen forbi til receptionen.

Til generalforsamlingen på Vammen Kro den 27. februar mødte ca. 40 medlemmer frem.

Den 21. marts var der ca. 30 deltagere til foredraget i Løvel med Thomas Frank om sejlads på de russiske floder.

Årets udflugt for bestyrelse og frivillige blev afholdt den 20. juni med besøg på AU i Foulum.

Efterårets arrangement løb af stablen den 4. september, hvor godt 100 gæster mødte op på Vammen Camping til et foredrag om Tjele Langsø og livet omkring søen.

Det lykkedes at afholde et ekstra arrangement i efteråret, da ca. 60 deltagere fandt vej til Sødal og fik fortællingen om gården.

Året sluttede med et foredrag den 6. november med Erik Jørgensen, der på Røddinghus for ca. 60 deltagere fortalte om retsopgøret efter besættelsen.

Fra bogselskabet fortalte Lene Hove om lanceringen af den 15. udgave af Tjele på langs. Bogen udkommer hvert andet år, og 2024 udgaven må siges at være blevet en rigtig "sællert", da et ekstra oplag måtte bestilles.

Regnskab:

Per Vester gennemgik regnskaberne for foreningen og bogselskabet.

For foreningen udviste regnskabet et underskud for året på 1.682,15 kr., men med et indestående på godt 70.000 kr. kan foreningen fortsætte arbejdet for de godt 200 medlemmer.

For bogselskabet bliver salget af 2024-udgaven først registreret i 2025, og trods et underskud i 2024 er der en fin bankbeholdning, så der er penge til at gå i gang med næste udgave af bogen.

Valg:

Valget af bestyrelsesmedlemmer blev hurtigt overstået, da Per Busk Sørensen, Marianne Lybek Witt, Jørgen Dalager og Karen Vesterby samt suppleant Erik Overgaard alle modtog genvalg.

Revisorerne Solveig Nielsen og Peder Hedegaard samt revisorsuppleant Linda Krantz modtog ligeledes genvalg.

Foredrag:

Efter kaffen fortalte den tidligere lærer på Rødding Skole – Henning Pedersen – vittigt, muntert og medlevende om sin første tid som lærer på skolen og de oplevelser, han igennem tiden har haft med eleverne dér og senere også med etableringen af ungdomsskolen.

Henning Pedersen genkendte flere af sine gamle elever blandt deltagerne i generalforsamlingen, og disse bidrog også med erindringer fra deres tid med deres gamle lærer.

Tugthus eller samfundstjeneste?

Foredrag om straffefanger i Kølsen 1907 - 1936 og opdyrkningen af Alheden v/ Jess-Ole Jensen.

Torsdag den 30. oktober kl. 19.00

Løvel Kultur- og Forsamlingshus

Om Alheden fra natur til kultur og retur. Filmen "Bastarden" (2023) om Alhedens tidlige opdyrkning sætter fokus på Viborg, hedearealer, Kongenshus, Ludvig von Kahlen, tyske indvandrere, Hald Hovedgård, Frederik Schinkel, straffefanger og store naturområder. Bliv klogere på mergel, lokale jernbaner, nye straffeformer (fangekolonier), Hedeselskabet, andelsforetagener samt national styring. Alt sammen på grund af en flok prøjsere.

Vi får også noget om Mergelbanen fra Ajstrup til Løvel, Pederstrup og Rødding.

Der er en forfriskning i pausen.

Medlemmer: gratis Ikke medlemmer: 50 kr.

Andelskassernes historie

Her i området forbinder mange af os andelskasserne med Hammershøj, som blev hovedkvarter for de mange lokale andelskasser, der har haft stor betydning for både virksomheder og private.

Nu er det slut med hovedsædet i Hammershøj, der flytter til Århus.

Det synes vi i bestyrelsen for Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening er et godt tidspunkt til at lave et tilbageblik.

Læge Jens Peter Kaalund fra Hammershøj har i mange år været i bestyrelsen for Hammershøj Andelskasse, Sammenslutningen Danske Andelskasser og Danske Andelskassers Bank. En del af tiden som formand.

Kaalund har lovet at give os et indblik i, hvilken betydning andelskasserne har haft for vores lokalområde; men også for hele landsdelen og landet som sådan.

Det sker ved et arrangement i

Torvehallen (Jernbanegade 3) i Hammershøj

Torsdag den 25. september 2025 kl. 19

Alle er velkomne.

Medlemmer af Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening har gratis adgang.

Ikke-medlemmer betaler kr. 50

Andelskassen

Besøg på Viborg Museums magasin

Årets sommertur for medlemmer af foreningens bestyrelse og frivillige på Arkivet + ægtefæller gik i år til en kedelig industribygningvej i Viborgs industrikvarter.

Af Jonna Bach

I den vestlige udkant af Viborg ligger en bygning, der rummer Viborg museums Magasin. Bygningen ser ikke ud af meget, men den rummer et skatkammer af gamle effekter, konkrete spor efter vore forfædre. I vandringen gennem de lange gange mærker man strejf af historie og ånd fra tidligere tider.

Bestyrelsen for Tjeleegnens lokalhistoriske forening havde som noget helt specielt fået lov til at kigge indenfor i "de hellige haller" og havde inviteret de frivillige på Lokalarkivet med på turen.

Konservator Margit Petersen, som i øvrigt bor i Foulum, viste med stor faglighed rundt i bygningen. Også der hjælper mange frivillige til med at registrere og klargøre genstandene, så de kan opbevares for de kommende generationer.

Blandt andet viste Margit os en kæmpefryser, som mange af de indkomne genstande kommer en tur i , så evt. mider, orme og andet småkravl får en hurtig og effektiv død.

Museet overtog lokalerne for ca 10 år siden efter Rigsarkivet (dengang Landsarkivet), og Museet købte

de meterlange rullereoler, der passede perfekt til Museets arkivering, og lokalerne havde i forvejen installationer til ret temperatur og luftfugtighed.

Museet indeholder også en samling af gamle cykler. Blandt andet budcykler og en plastikcykel, der oprindelig blev indkøbt til brug for museets personale. Ingen ville dog cykle på den, erindrer Margit Petersen. Museet har også fået Kjole-Oles cykel, og er blevet lovet, at museet ved hans død arver hans kjoler.

For os lægfolk så det fuldstændig uoverskueligt ud, men Margit kunne ud fra registreringen finde og fortælle om hver lille stump museumsgenstand. Hun havde dog nøjedes med at finde nogle ting frem, der vedrørte de 14 sogne Tjeleegnens lokalhistorisk forening arbejder med.

Vi bringer her nogle billeder af nogle af de mange spændende og meget forskellige effekter:

Det lille fine guldur med gravering af Frederik d. 7. bagpå, fik *Pigen fra Løvel*, Kirsten Simonsen, af beboerne i Løvel, da hun kom ud af fængslet i 1885. Hun havde fået en dom på 3 mdr. fængsel for majestætsfornærmelse.

Historien om "Pigen fra Løvel" kan læses på nettet og i "Tjele på Langs 2018".

Efter den meget interessante rundvisning gik turen videre til Naturskolen ved Hald Hovedgård, hvor foreningen var vært ved et par stykker smørrebrød, og der var tid til hyggeligt samvær.

En drabelig affære

Drabssagen fra Bundgård i Vammen i 1879

Af Mette Broberg

Et liv i forandring

I 1870'ernes Danmark stod landet i opbrud. Byerne industrialiseredes, mens livet på landet stadig var rodfæstet i tradition, jordejerskab og patriarkalske normer. I Vammen repræsenterede gårdmanden fortsat det stabile centrum – økonomisk, socialt og familiært.

Én sådan mand var Anders Pedersen Bundgaard, født i 1830. Han overtog i 1862 den gamle slægtsgård Bundgård på nuværende Nørregade 14 efter sin mor Ane Andersdatter, som havde købt ejendommen fri af Fastruplund gods i 1847.

Bundgård, der lå ovenfor smedjen, er i dag nedrevet, og grunden er blevet en del af "Den grønne kile". Omkring 1880 var Bundgård dog en større gård med et hartkorn på ca. 5 tønder - en af de største gårde i byen. Gården havde en værdi på 20.000 datids-kroner.

Samme år, som Anders overtog gården, giftede han sig med Marie Nielsdatter. Hun var datter af sognefoged Niels Pedersen Kromand og Ane Dorthe Jørgensdatter i Damgård. Ægteskabet var et solidt forankret forbindelsesled mellem to ansete familier i sognet.

Marie døde dog allerede i 1872, kun 30 år gammel, og efterlod Anders med flere mindreårige børn.

Gården og børneflokken skulle passes, og i 1874 ansatte Anders tjenestepigen Ane Jensdatter fra Nørbæk.

Et nyt ægteskab og en ny kærlighed

Ane var 32 år gammel, da hun den 28. juli 1874 startede som tjenestepige på gården hos Anders Pedersen Bundgaard. 16. oktober samme år blev de gift. Ægteskabet gav Ane en ny social status som gårdmandskone.

Den 22. august 1875 fødte Ane deres fælles datter, der blev døbt Marie. Det ser altså ud til, at ægteskabet er en succes.

Men idyllen varede kort. Anders Bundgaard var stærkt alkoholiseret og blev i stigende grad svagelig og sengebundet.

I november 1878 var Jonas Peter Svendsen, en 32-årig karl fra Rødding, ankommet til gården.

Jonas var født i Rødding i 1846. Han var en lille mand af vækst, kun 61¾ tomme høj – knap 157 centimeter – men hans krop blev beskrevet som stærk og tætbygget. Øjnene var blå og klare, håret brunt, huden sund og arbejdshærdet. Der var et mærke på hans højre tommelfinger og et ar eller en skade over øjet – spor af et liv, der ikke havde været nænsomt. Hans liv havde været omflakkende. Allerede som dreng måtte han arbejde for føden. Han havde været soldat, træskoarbejder og daglejer. Ingen jord. Ingen fast plads i samfundets hierarki. Han var en af de mange mænd,

Bundgård i Vammen før 1904

som levede i periferien af bondekulturen – arbejdskraft uden ejendom.

Da han kom til Bundgård i november 1878, var han 32 år – én, der havde set og overlevet meget.

Han og Ane fandt hinanden. Deres forhold udviklede sig hurtigt og blev intimt i løbet af december måned. De mødtes ofte i stalden og bag bygningerne – uden for Anders' blik.

En død og en fødsel

Anders Pedersen Bundgaard døde den18. september 1879 – ikke ved vold, men som følge af kronisk alkoholisme. Alligevel blev både Ane og Jonas anklaget for at have medvirket til hans død ved at have "drukket ham ihjel".

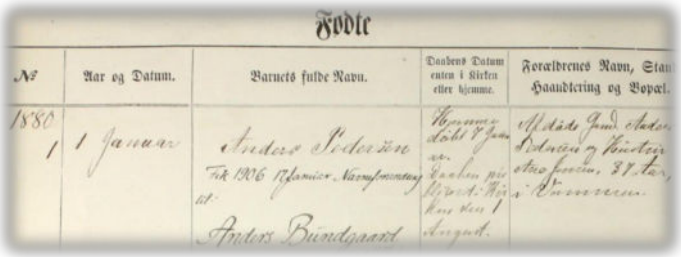

Fødte

№	Aar og Datum.	Barnets fulde Navn.	Daabens Datum enten i Kirken eller hjemme.	Forældrenes Navn, Stan Haandtering og Bopæl.
1880 1	1 Januar	Anders Pedersen Fik 1906 Kjøbmand Navnsforandring at Anders Bundgaard	Hjemmedøbt 9 Jan. av Degnen pr. Præst: Viborg den 1 August.	Afdøde Gaard-ejer Pedersen og Kirsten Marie Jensen, 37 Aar, i Sønderup.

Både Ane og Jonas blev arresteret, men Ane blev løsladt efter fem uger, muligvis fordi hun var gravid. I hvert fald fødte hun den 1. januar 1880, mens retssagen kørte, en dreng, som hun navngav Anders Pedersen Bundgaard, opkaldt efter hendes afdøde mand. Men under afhøringerne havde Ane indrømmet, at Jonas var barnets egentlige far. Da barnet blev døbt, blev det dog Anders – den afdøde – som blev opført som fader.

Dette var både praktisk og symbolsk. At kalde Jonas far til barnet ville være at erkende utroskab, måske mord. At holde fast i Anders som far var at bevare en illusion – måske også retten til arven.

Ret og dom – i tre instanser

Under retssagen mod Ane og Jonas fremgik det, at de havde holdt Anders i en konstant beruset tilstand – og endda forsynet ham med brændevin i en patteflaske. Lokale myndigheder og selv herredsfogeden havde flere gange advaret Ane imod at give ham mere spiritus, men advarslerne blev ignoreret. Ligesom forsøg på at få Anders indlagt på hospitalet, var blevet afvist af Ane.

Ifølge forhørene under sagen mod dem havde parret, efter at have indledt et kæresteforhold, indgået en pagt om, at Jonas skulle gifte sig med Ane og overtage gården – på betingelse af, at Anders forsvandt. Midlet blev spiritus.

Ane og Jonas forsøgte begge at fralægge sig ansvar. Ane forklarede, at hun ikke havde anset Anders' helbredstilstand som alvorlig og benægtede, at forholdet til Jonas havde indflydelse på Anders' død. Jonas forklarede, at han blot havde gjort sit arbejde og ikke havde nogen indflydelse eller hensigt. De erkendte deres forhold, men nægtede enhver sammensværgelse eller ønske om at skade manden.

Ved Fjends-Nørlyng Herredsret blev Ane og Jonas dømt for meddelagtighed ved mandens død og idømt ét års forbedringshusarbejde. Viborg Landsret dømte Ane og Jonas for drabsforsøg. Landsretten skærpede i marts 1880 straffen til to år og betonede især karakteren af deres skjulte forhold.

Højesteret afgav den endelige dom den 23. juni 1880: Tre års forbedringshusarbejde. Grundlaget for højesterets dom var straffelovens §196: Hjælp til selvmord og §19: Undladelse af hjælp til en person i hjælpeløs tilstand.

Christianshavns Kvindefængsel omkring 1900

Ane og Jonas blev således i Højesteret ikke direkte dømt for drab, men måtte alligevel stå til regnskab for deres handlinger.

Straf og fængsling

Ane blev sendt til Christianshavn Kvindefængsel, hvor hun gennemgik det såkaldte progressive fængselssystem: *tavshed, isolation og arbejde*. Fængslet var overfyldt og præget af fugt og dårlig hygiejne. Forholdene var sundhedsfarlige, og fængslet var kendt for hård disciplin.

Jonas blev sendt til Vridsløselille Statsfængsel, Danmarks første cellefængsel, hvor han afsonede sin straf i isolation. Fængslet fulgte et system, der byggede på *tavshed, ensomhed og tvangsarbejde,* som midler til moralsk forbedring.

Jonas arbejdede dagligt – typisk med træsko- eller metalarbejde – uden kontakt med andre indsatte. Tavshed var påbudt og blev kontrolleret med streng disciplin. God opførsel kunne give adgang til små privilegier; forseelser blev straffet med vand og brød.

Gården og arven efter Anders

Efter Anders' død blev hans bo opgjort til 24.970 kr., hvoraf værdien af Bundgård udgjorde 20.000 kr. Ane fik ved skiftet rådighed over midlerne og gården, men skulle sikre børnenes arv på 9.000 kr. Den lokale sognefoged Jens Peter Christensen var børnenes værge i arvesagen.

Efter løsladelsen vendte Ane tilbage til Vammen og til gården. Her blev hun gift med Mogens Sørensen, der var søn af søn af præstegårdforpagteren Søren Mogensen. I forbindelse med ægteskabet bliver Mogens Sørensen ejer af Bundgård.

Bundgård kom dog hurtigt tilbage til Bundgårdslægten. Mogens Sørensen overdrager nemlig allerede i 1887 gården til Peder Pedersen Bundgaard, ældste søn af Anders Pedersen Bundgaard og hans første hustru Marie.

Ane levede sit liv i Vammen frem til 1917, hvor hun dør.

Jonas vendte ikke tilbage til lokalområdet.

Eftermælet

Sagen om Anders Pedersen Bundgaard, Ane Jensdatter og Jonas Peter Svendsen blev en omtalt sag i lokalområdet. Den rummede kærlighed, svigt, moral, klasseforskelle og ret – og viste, hvordan det danske retssamfund i overgangen til det moderne stadig var præget af ære, køn og kontrol.

Var Ane Jensdatter en skruppelløs kvinde, der giftede sig til gård og status, og som – straks hun så chancen – skaffede sig af med sin lidt ældre mand, så hun kunne leve i gode kår med sin unge elsker?

Eller var Ane Jensdatter et offer for sin tid, hvor vejen til lykken for en kvinde var at gifte sig, og hvor skuffelsen over ægteskabet og ægtemanden gjorde hende til et let offer for en manipulation fra en ung, charmerende lykkeridder?

Eller var sandheden en helt tredje: Det kan være svært med nutidens øjne at vurdere en sag fra en helt anden tid.

Kilder:

- Kirkebogen for Nørbæk sogn.
- Kirkebogen for Vammen sogn.
- Viborg Landsoverret - Domprotokol, justitssager.
- Højesteretstidende, Dom 23. juni 1880, HRT 1880-231.
- Viborg Stifts Tidende, 10. marts 1880.
- Stamrulle - Statsfængslet Vridsløselille.
- Grethe Ilsøe: I tugt og forbedringshus – Kvindelige straffefanger 1871–1885, Artikelsamlingen BUR, ARKIvaria 1996.
- S. Tage-Jensen: Danske kriminalsager 1838-1938, Bogforlaget Norden 1992.
- Vammen-sogn.dk.
- Wikipedia – Christianshavn Kvindefængsel og Vridsløselille Statsfængsel.

……

Glæd jer allerede nu til, at Mette Broberg graver sig endnu længere ned i den dramatiske historie og skriver den i *Tjele på Langs,* som udkommer til næste år.

Salget af 2024-udgaven af bogen er i øvrigt gået så godt, at det i to omgange har været nødvendigt at trykke flere eksemplarer.

Fra Løvel til Texas og retur 1873-2025

I marts måned blev Arkivet i Ørum kontaktet af Simone Wildau fra Guideservice Danmark for om muligt at skaffe nogle oplysninger om gården "Søndergaard" i Løvel. Et amerikansk ægtepar var i Danmark for at finde spor af deres forfædre, der udvandrede fra Løvel til Texas i 1873.

Af Jonna Bach

Det blev så mig, der fik den ære at vise ægteparret **Richard og Donna Sorensen fra Houston** rundt i Løvel og fortælle dem om deres forfædre på **"Søndergård"** i Løvel.

"Søndergård" (Rørbækvej 13) var i 1872 byens bedste gård og ejet af Søren Sørensen Søndergård.

Han og hustruen Kirsten Bertelsdatter havde 6 børn. Den ældste søn, Jens, blev født i 1834 og skulle, som skik var, arve den gamle familiegård. Til den næstældste søn Bertel blev der udstykket en parcel på Sødalvej 8, og der etablerede han sig med en ny gård. Men der var fire børn mere: Maren, Hans, Jens Christian og Jens.

På den tid skulle alle børnene helst blive i gårdmands-standen og finde en passende ægtefælle. Man fandt som regel en god gårdmand eller en arving til en gård til datteren, men hvad med drengene?

Nogen fandt en ugift datter eller enke, ung som gammel, med en god gård at gifte sig med, andre kunne måske være heldige at få en uddannelse som degn eller en karriere indenfor militæret.

Hans Sorenson

Men for Hans Sørensen Søndergård tegnede fremtiden sig anderledes. Han forelskede sig i Birthe Marie Lauritzen. Hun var datter af Søren og Maren Lauritzen. Hendes far var død i 1860 og moderen sad i meget små kår, så Birthe var nok ikke en passende brud for den store gårdmandssøn.

Men Birthe Marie blev gravid og fødte sønnen Søren, og Hans vedkendte sig faderskabet.
Men udsigt til en passende gård var der ikke, så de unge mennesker tog den store beslutning at emigrere til Amerika, som så mange andre på den tid. Hans rejste i 1872 og året efter rejste Birthe sammen med lille Søren, og de blev først gift da de kom til Texas.

De slog sig ned i Taylor, Williamson i Texas. De fik yderlig 7 børn, og lille Søren blev til **Sam** og familien slettede navnet Søndergård og alle kalder sig i dag **Sorensen.**

Senere rejste Hans` lillebror Jens Christian også til Amerika og mødte der Anne Kirstine, som var emigreret til Amerika som 9- årig sammen med sine forældre.

Richard Sorensen er 5. generation efter Hans og Birthe, og han fortalte, at hans far og farfar havde gjort meget ud af at fortælle og værne om familiehistorien, deres ophav i Danmark, og om de

første svære år i Amerika. Det betød meget for Richard at kunne fortælle sine voksne børn mere om slægten.

Richard er historiker og har undervist på universitetsniveau, og han fortalte, at han var den første i familien, der havde fået en højere uddannelse.

Vi startede besøget i kirken og på kirkegården, hvor gravstenene for Hans`s brødre, Jens og Bertel stadig står. Richard var meget begejstret for at se, at de gamle gravsten var bevaret.

Løvel by var opgravet for kloakseparering, men efter et par genveje og meget velvilje fra kloakarbejderne, kunne vi få et kig igennem byen og besøge de steder, hvor Hans Sørensen havde levet og til sidst kørte vi forbi deres forfædres gård "Søndergård".

Jeg havde fundet billeder og tekster frem til dem om det gamle Løvel, og de glædede sig meget til at komme hjem og vise og fortælle deres børn om den gamle by.

Richard og Donna havde igennem GuideService Danmark arrangeret en længere tur i Europa - en tur de havde planlagt i mere end 10 år.

Løvels historie

Læs mere om Løvel, gårdene - bl.a. Søndergård - sognets historie og meget andet på hjemmesiden, som I finder via Arkivets webside: tjelearkivet.dk og klikker videre til *Lokalområder.* Det er Jonna Bach, som er drivkraft på siden og har samlet et omfattende materiale; og der kommer hele tiden mere til!

Faktisk er Arkivets hjemmeside ved at udvikle sig til en paraply for sognenes websider. Indtil nu er der selvstændige sider for Pederstrup, Vammen og Løvel sogne. Der er 11 sogne mere, så skulle I have lyst til at få jeres sogn med under paraplyen, kan I kontakte Leo Skov, som er vores mand i maskinrummet. Han hjælper gerne med at lave en tilknyttet hjemmeside.

9. april Haderslev

Mine søstre og jeg havde aftalt at deltage i mindehøjtideligheden 9. april i Haderslev for de faldne soldater i 1940. Hvorfor nu den interesse? Fordi én af de faldne, Frode Munch Vesterby, var vores fars grandfætter.

Af Karen Vesterby

Frode og hans familie boede i Aalborg, men hans farfars hjem var Anneksgården i Løvel, hvor også vores far er opvokset.

Den 9. april var mødestedet ved hovedindgangen til Haderslev Kaserne, hvor vi blev budt velkommen af regimentschefen. Der var et orkester på 10 -12 mand, 6-7 fanebærere og vi civilister.

Kl. 11 satte orkestret i gang, og vi begyndte at gå fra kasernen, med politieskorte, ad den rute, som soldaterne var gået 9. april 1940 mod Sønderbro, en strækning på godt en kilometer. Det var på Sønderbro, de danske soldater mødte tyskerne, og hvor der fandt ildkampe sted, og hvor Frode og to andre blev dræbt, den fjerde, der blev dræbt den morgen, var på kasernens område.

Det nærliggende Hertug Hans Torv var endemålet for kortegen. På det torv står en obelisk med navnene på de fire dræbte soldater.

Her holdt regimentschefen mindetale over de dræbte. Haderslevs borgmester, Mads Skau, fik efterfølgende ordet. Derefter var der kransenedlæggelse af de forskellige værn og foreninger, der var repræsenteret ved fanerne, og endelig kunne pårørende/ slægtninge lægge blomster.

Hertug Hans' kirke, der ligger i forbindelse med torvet, var herefter rammen om en mindegudstjeneste, hvor præsten bl.a. trak parraller fra datidens urolige situation til nutidens.

Kortegen gik nu tilbage til kasernen, hvor der blev holdt ét minuts stilhed, hvorefter kasernens flag gik til tops, og der blev sagt tak for denne gang.

Vi gik derfra med en dyb respekt for de, der kæmpede, men også for Haderslev Kaserne og by, der fastholder højtideligholdelsen og for her i jubilæumsåret at have sat fotostater op på udvalgte steder på ruten. En rigtig fin oplevelse.

Karlen i Pederstrup, der gik under bordet.

En grum historie, der let kunne havde kostet Christen Hauris livet.

Af Jørgen Dalager

Inga Hørdum fra Frederiks har fundet historien og har forfulgt den i diverse kilder. Se noter. Stor tak til hende, som desværre er død!

Der er indsat fremhævede tilføjelser, der viser, hvor personerne boede og bemærkninger om nogle af dem. Man vil kunne læse om de enkelte ejendomme på Pederstrups hjemmeside.

I får ikke hele artiklen her, så det er et forsøg på at lokke jer ind på hjemmesider på nettet. *JD*

Her følger starten på historien*:*

Den 15. januar 1791 skrev præsten i Pederstrup kirkebog følgende: ”Christen Hauris' karl Niels Christensen, som næst forhen den 3. juledag om aftenen ved bordet under måltidet blev kvalt af *bem. sin madfader* i sit 34 år begravet.”

Den 20. januar 1791 modtog amtmanden et brev fra præsten Hr. Aastrup i Rødding præstegaard, der skrev, at karlen Niels Christensen af Pederstrup, som af sin madfader, Christen Nielsen Hauris den 27. december sidst skal være dræbt, endnu står i åben grav og ikke tilkastes, da præsten ej vil kaste muld på ham, førend han får ordre derom.

Ved skifteforretningen efter Niels Christensen nævnes, at Christen Nielsen Hauris den 27. januar 1791 blev arresteret og bortført til Viborg. (Christen Nielsen Hauris er fæster på ejendom Matr. 5a, Løvelbrovej 4. – Nedbrydernes ejendom).

Herefter blev der afholdt forhør, og ud fra Christen Nielsen Hauris og hans hustru Maren Sørensdatters udtalelser, skete der følgende:

2. juledag og nat blev der holdt juleleg hos smeden Peder Pedersen i Pederstrup, og her deltog flere fæstebønder og tjenestefolk bl.a. Niels Christensen. Han kom hjem om morgenen; men han gik uden tilladelse fra sin husbond igen tilbage til smeden, hvor han ofte opholdt sig både aften og nat. Han blev hos smeden, indtil Christen Nielsen Hauris hentede ham, da de skulle spise til aften.

Smeden boede på matr. 15a meget tæt på Christen Hauris’ ejendom.

Ejendommen findes ikke mere. Maren Sørensdatter fortalte senere i retten, at Niels Christensen blev så forbitret på hendes mand, fordi han lod ham høre, at han gik uden tilladelse og ikke ville komme hjem, førend hendes mand måtte hente ham, så Niels Christensen gav det udtryk, at han ikke respekterede hendes mand mere end det skarn, han trådte på. Hun så derefter, at Niels Christensen løftede sin hånd i vejret, ligesom han ville slå ham i hovedet. Dette havde han gjort tilforn noget efter Mikkelsdag, da han slog en rive i stykker på hendes mands hoved en dag, han kom ind til ham i laden.

Da Niels Christensen svingede sin hånd, ville Christen Nielsen værge for sig med hænderne, og Niels Christensen fik her lejlighed til at bide ham i hans venstre tommelfinger. I nødværge tog Christen Nielsen herefter Niels Christensen i håret og skubbede ham fra sig. Niels Christensen faldt ned mellem bordet og bænken, og i faldet ramte han en træstub.

Hvilken trætype stubben var af, havde Christen Nielsen aldrig tænkt på, da den var gammel og stod under bænken, da han han kom til gården for 11 år siden, så det var nok ikke så tit, at der blev ryddet op i stuen).

Da Niels Christensen ramte gulvet, gav han nogle snork fra sig og lå ellers helt stille. Christen Nielsen troede, at han blev liggende af "egensindighed" og ikke ville stå op, så han lod ham ligge et kvarters tid, før han så til ham. I dette mellemrum spi-

ste Christen Nielsen sit eftermad, læste fra bordet og tændte sin pibe.

Derefter så han til Niels Christensen og løftede ham op, så han kunne sidde i en krog op ad en kiste. Da de flyttede ham, faldt hovedet ned til siden…… ”

Pederstrups historie

Så håber jeg, at man får lyst til at læse, hvad der siden skete.

Historien findes her :

Pederstrup historie – Vi passer på historien

under

Artikler om Pederstrup og omegn

Åh!!!! for pokker! Du vil da ikke have , at vi skal til at taste alt det ind, for at finde artiklen??

Nej, I kan finde bladet, som I sidder med i hånden her:

Tjele på Tværs – Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv

under *Publikationer* , og så kan I trykke på de link, der er vist her.

Og så kan I se videre, hvad der skete med **Karlen i Pederstrup**. Og I kan se, hvilke gårde de forskellige personer kommer fra. Alle gårde i Pederstrup er beskrevet.

Når I så er på Pederstrup Sogns hjemmeside, kan I også se mere om den mergelbane, som bliver omtalt i oplægget til foredrag om mergel og straffefanger på side 4 her i bladet: Mergelbanen – Pederstrup historie

---

Historisk gåtur i Vammen ‘Midtby’ torsdag 28. aug. 2025 kl. 18.30

Den lokalhistoriske gruppe i Vammen inviterer igen i år til historisk vandretur. Denne gang går vi gennem ‘Vammen Midtby’.

Turen starter ved Købmanden, og herfra går vi gennem Nørregade med historier om bl.a. købmændene, Grønvald Fynbo, telefoncentralen, smedene, bageriet, slagteren, Thesbjerg, frisøren, manufakturen, Brugsen og meget mere…

Det hele slutter med en forfriskning i huset på Den grønne Kile - samme sted, som dramaet på Bundgård skete for over 100 år siden. (Se side 8)

Der vil være oplæg fra gruppen, som håber, at deltagerne i vid udstrækning vil bidrage med yderligere historie(-r).

Vingevej 27 - en 200 års fødselar!

Det ældste hus i Ørum blev opført i 1825, hvem, der byggede det, står hen i det uvisse. Ligeledes savner vi navne og oplysninger om husets beboere de første 100 år.

Husets nuværende ejere er Linda og Søren Alsen. Søren drev malerforretning fra adressen i en del år. De købte ejendommen i 1992 af Inge og Chresten Tornvig (ejendomsmægler), som havde erhvervet boligen i 1972 af bankdirektør Outzen,Viborg. Outzen brugte boligen som sommerhus,men den var også lejet ud i en periode.

Fra 1947 og til 1967 var det Henny og Eigil Olsen, der ejede huset. Jeg husker, at Eigil Olsen var ansat ved Hedeselskabet, hvor han forestod projekter vedr. landindvindinger /dræningsarbejder.

Underligt, at tænke sig, at i dag fører vi mange af disse projekter tilbage til naturen.

Søren Alsen mener, der var en person ved navn Frederiksen, som ejede huset i en periode tidligere end 1947. Det må vi have gravet frem!

Skulle der være nogen som kan bidrage med oplysninger om Vingevej 27, så må i gerne kontakte Tjele Arkivet.

Karsten Sørensen

Kontingent til Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening.

Det er tid for betaling af kontingent til foreningen - senest 1. september 2025:

Kr. 100 for et enkelt medlemskab

Kr. 150 for en husstand

Kan betales på følgende måde:

Foreningens MobilePay nr. 906513

Overførsel til konto i Andelskassen 5966 5005126

Ved henvendelse på Arkivet Tjelevej 8 i Ørum mandage mellem kl. 14 og 17

Husk at oplyse medlemsnr. - det står på medlemsbladet.

Er der spørgsmål om betaling af kontingent, så kontakt kasseren Per Vester på tlf. 40486029 eller e-mail

begtrup23@gmail.com